

Summary

Denysova G. A. Administrative services for licensing of mediation in employment abroad as element of the administrative process. – Article.

The theoretical foundations of administrative services, the concept of mediation in employment abroad is analyzed. Particular attention is paid to the concept and elements of the administrative process.

Key words: administrative services, licensing, mediation of employment abroad, administrative procedure, administrative process.

УДК 347.73

Л. В. Вакарюк

РОЛЬ ОБ'ЄКТИВНИХ ТА СУБ'ЄКТИВНИХ ФАКТОРІВ У ФОРМУВАННІ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТІВ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Інститути у праві, і зокрема у фінансовому, – це не застигли категорії. Вони динамічні і залежать від стану, інтересів та потреб соціального організму суспільства. Враховуючи якісні перетворення, реформування та кодифікацію бюджетного законодавства, прийняття Податкового кодексу України, в нових суспільних реаліях відбуваються процеси збільшення масиву фінансово-правових норм, розширення та деталізації кола суспільних відносин, що регулюються фінансовим правом, перетворення існуючих фінансово-правових інститутів із простих на складні і т. д. Формуються нові інститути фінансового права, окремі в сучасних умовах припиняють своє існування як застарілі, неактуальні. Усвідомлення процесів деформації, формування нових рис у вже існуючих фінансово-правових інститутах, зародження нових, зміни їх зв'язку та залежностей від інших інституційних категорій дасть змогу з більшою користю використовувати фінансове право в процесі становлення нового стану «інформаційного» суспільства.

Питання об'єктивно-суб'єктивної зумовленості інститутів фінансового права не нове. Воно активно досліджувалося в роботах радянських класиків загальної теорії права. Зокрема, гостру дискусію із цього приводу вели С.С. Алексєєв [2], Н.І. Матузов [12], Д.А. Керімов [9], І.Є. Фарбер [20], М. Орзих [14], Г.Н. Полянська [18], А.А. Ушаков [19], П.Є. Недбайло [13]. Після розпаду СРСР це питання продовжує залишатись об'єктом дослідження як теоретиків права (С.С. Алексєєв [3], Є.А. Кірімова [10]), так і вчених юристів-фінансистів, таких як П.С. Пацурківський [16; 17], Р.О. Гаврилюк [8], М.В. Карасьова [21], Л.В. Вакарюк [5], В.М. Вишновецький [7].

У даній статті ставиться за мету виявити та прослідкувати тенденції виникнення та зміни фінансово-правових інститутів під впливом факторів, які формуються в сучасному суспільстві.

Фінансово-правовий інститут, як структурний елемент системи права, чутливий до впливу тих же факторів, що впливають на право в цілому. У самому широкому розумінні «об'єктивне» означає те, що існує поза свідомістю, незалежно від неї, що «існування і розвиток права невід'ємні від суспільної свідомості, опо-

середковується в системі вольових відносин» [2, с. 112]. В основі розвитку суспільства лежить розвиток економічних, або, як їх ще називають, базисних, відносин. При їх регулюванні найбільш яскраво проявляється вплив об'єктивного фактору на становлення, розвиток і сам характер правових норм. В.П. Шкредов обґрунтовує такий вплив тим, що завжди існує простір для вибору з великої кількості варіантів найбільш доцільної господарської діяльності. З формальної точки зору вільна людина може взагалі чинити так, як вважає за потрібне. Однак такий вияв формальної свободи, волі чи свавілля неминуче порушує процес виробництва, що рано чи пізно змусить людей рахуватися з об'єктивними умовами і закономірностями [24, с. 8]. Із цього приводу Л.К. Воронова зазначає, що, пізнавши об'єктивно існуючі економічні закони, держава свідомо впливає на дії людей, пов'язані з отриманням доходів та фінансуванням за їх рахунок видатків. Ці відносини, зумовлюючись виробничими відносинами, слугують однією з їх форм у реальному житті суспільства. Вони виражаються як вольові і регулюються державою за допомогою правових норм [5, с. 115].

Публічні фінанси, будучи нерозривно пов'язаними з існуванням власне держави, незважаючи на свій об'єктивний характер, проявляються не інакше, як у формах, визначених державою. Держава, враховуючи суспільні потреби, котрі завжди детерміновані рівнем розвитку виробничих сил суспільства, масштаби державної діяльності, суспільні соціальні потреби на даному етапі розвитку і т. д., надає об'єктивним за змістом публічним фінансовим відносинам адекватних правових форм. Вона це здійснює за допомогою фінансово-правових норм, які згодом об'єктивно об'єднуються у фінансово-правові інститути. Не слід також забувати, що самі фінансово-правові норми є «змістовною» формою, оскільки «правова форма служить для реалізації, забезпечення того, що складає зміст права – волі, інтересів, політики» [4, с. 54-55]. Не розповсюджувати дію фінансово-правових норм на якусь частину публічних фінансів означало би приректи їх на хаотичність, не надати їм відповідної правової форми, далеко не в повному обсязі і не в публічних інтересах використати їхній внутрішній потенціал [13, с. 14].

Система фінансового права завжди детермінується системою публічних фінансів, які складаються з відокремлених у силу свого місця в розгалуженому і складному ланцюгу розподільних та перерозподільних відносин у сфері публічних фінансів ланок, що залишаються за своїм об'єктивним економічним змістом єдиними, однорідними. Відповідно до цих ланок фінансової системи як економічного змісту утворюються фінансово-правові інститути як адекватна їм правова форма. Наприклад, цілком об'єктивним є об'єднання фінансово-правових норм, що містяться в Бюджетному кодексі України [1], в інститут державного кредиту. Це зумовлюється об'єктивною необхідністю використання державного кредиту для забезпечення постійного процесу фінансування різноманітних потреб і вимог суспільства. Виконання державою своїх функцій з регулювання економіки, управління й оборони країни так чи інакше призводить до збільшення бюджетних видатків. Однак, оскільки обсяг бюджетних доходів обмежується законодавчо встановленим рівнем оподаткування, то держава в особі державних органів змушена вдаватися до державних позик шляхом залучення тимчасово вільних

грошових коштів юридичних та фізичних осіб. Отримані таким чином грошові кошти потрапляють у розпорядження органів державної влади, перетворюючись у додаткові фінансові ресурси. Вони спрямовуються на поповнення доходів бюджету, тобто на покриття бюджетного дефіциту, розширення можливостей задоволення публічних потреб, фінансування надзвичайних видатків. Незважаючи на наявність багатьох проблем у сфері фінансово-правового регулювання, неможливо не помітити бурхливий розвиток та трансформацію системи фінансового права останніми роками. Як влучно зауважує Т.А. Латковська, «порівняно з іншими галузями права зміни ролі фінансового права найбільш помітні та суттєві. <...> Сьогодні спостерігається гостра затребуваність фінансового права, адекватного сучасному стану та перспективам розвитку суспільства та держави, здатного ефективно впливати своїм механізмом на вирішення багатьох проблемних питань» [11, с. 132].

Отже, фінансово-правовий інститут – це об'єктивно зумовлене правове утворення. Однак об'єктивність інститутів фінансового права не слід абсолютизувати, оскільки на рівні фінансово-правових інститутів значною мірою проявляється вплив суб'єктивних факторів. Фінансові відносини складаються об'єктивно, проте, як вони формуються, значною мірою залежить від суб'єктивних факторів: ступеня усвідомлення необхідності їх правового регулювання, лобіювання інтересів якої соціальної групи повинно бути відображено у правових нормах. У даному випадку доречно навести влучне зауваження П.С. Пацурківського, який зазначає, що «про об'єктивність системи правових норм можна говорити тільки в розумінні їх інтелектуально-вольових якостей: правильності, істинності, корисності, зрозумілості для населення, органів влади та інших суб'єктів права. Норми поведінки складаються в єдину впорядковану систему (загальну чи інституціональну) не стихійно, а шляхом їх узагальнення на раціональній основі, за обов'язкової участі свідомості людей [17, с. 74-75]».

Відзначаючи двоякий характер права, який полягає в тому, що правова норма є не тільки продуктом соціально-економічних умов даного суспільства, але й результатом свідомої діяльності людей, Н.І. Матузов, зокрема, писав, що «межі об'єктивного та суб'єктивного, залежного та незалежного умовні, не абсолютні», критерієм суб'єктивності виступає залежність права як явища від суб'єкта [12, с. 105-106]. П.Є. Недбайло у свою чергу відзначає наявність генетичного зв'язку права із суспільною свідомістю правотворюючого суб'єкта та функціональну незалежність від якого б то не було суб'єкта [13, с. 21]. Поділяючи позицію М.Ф. Орзих, який вважав, що «зміст права не «дається» матеріальними відносинами, а скоріше, ними «задається», та що між правом і матеріальними відносинами немає «жорсткої» детермінації, дзеркального відображення» [14, с. 95], ми бачимо такі можливості створення фінансово-правових норм і, відповідно, формування фінансово-правових інститутів: законодавець усвідомлює потреби суспільного розвитку і, по-перше, відображає у фінансово-правових нормах ці потреби адекватно їх здоровому розвитку; по-друге, в силу різних причин видає нормативно-правові акти, що не відповідають об'єктивним потребам суспільного розвитку. Наша країна знає немало прикладів таких законів, що йдуть урозріз з об'єктивними соціально-

економічними закономірностями. Перш за все це надмірне втручання держави у сферу господарювання [8, с. 22]. Такого роду нормативно-правові акти викликають протест у суспільстві як такі, що суперечать його інтересам, і або ігноруються, або порушуються ним. У будь-якому разі вони не приносять користі, негативно впливають на свідомість людей та призводять до наслідків, прямо протилежних цілям законодавця. Має рацію Р.О. Халфіна, яка відмічає, що норма права, створюючи форму суспільного відношення, повинна враховувати вимоги, що пред'являються змістом (тобто об'єктивними економічними відносинами як базисними). «Модель правовідношення, що дається нормою, може не відповідати змісту відношення у зв'язку з тим, що недостатньо зрозумілі і враховані в нормі вимоги, що пред'являються змістом. Така невідповідність може виразитися в тому, що передбачені нормою відносини або не виникнуть, або будуть здійснюватися не так, як це передбачено нормою» [23, с. 39].

Виникнення та зміна відносин у сфері публічних фінансів тягне за собою необхідність їх правового регулювання. Правового регулювання потребують ті види відносин у сфері публічних фінансів, які є на сьогоднішній день найбільш актуальними, важливими, такими, що потребують втручання держави. Правове регулювання відносин у сфері публічних фінансів починається, таким чином, з осмислення законодавцем необхідності в цьому специфічному виді регулювання суспільних відносин. Юридичні явища існують не у вакуумі, а в соціальному середовищі. І на становлення фінансово-правових інститутів, їхній зміст, юридичну конструкцію, методи правового регулювання розподілу та перерозподілу публічних фінансів значний вплив справляють, наприклад, такі фактори соціального життя, як державні інтереси, співвідношення політичних сил, психологічний та моральний аспект праворозуміння як посадовими особами, так і населенням.

Таким чином, ми бачимо такі етапи впливу суб'єктивного фактору у процесі створення такого елементу системи фінансового права, як фінансово-правові інститути, після виникнення, зміни, диференціації, зникнення окремих видів відносин у сфері публічних фінансів:

1) осмислення необхідності правового регулювання відносин у сфері публічних фінансів;

2) вибір методу правового регулювання відносин щодо розподілу та перерозподілу публічних фінансів. Суб'єктивний фактор на цьому етапі проявляється найбільш чітко, і те, як будуть регулюватися відносини у сфері розподілу та перерозподілу валового ВВП та національного доходу, цілком залежить від законодавця. Суб'єктивний фактор проявляється і в тому, наскільки повно використовуються можливості юридичної техніки, наскільки чітко, юридично грамотно та доступно викладена сама фінансово-правова норма, в нормативно-правовому акті якої юридичної сили вона буде викладена і т. д.;

3) аналіз практики застосування фінансово-правових норм. Критерієм дієвості фінансово-правових норм виступає юридична практика. Розгляд результатів дії виданих фінансово-правових норм часто призводить до створення конкретизуючих, узагальнюючих або інших норм права. Відбувається оформлення, розподіл,

об'єднання, загалом трансформація фінансово-правових інститутів, розростання їх у підгалузі фінансового права.

Таким чином, очевидними на сьогоднішній день є зміни змісту та ролі фінансового права як провідної публічної галузі права. Якою б високою не була значимість суб'єктивного фактору при формуванні фінансово-правового інституту, визначальною все ж таки є наявність відповідних відносин у сфері публічних фінансів та їх об'єктивна диференціація. Система фінансового права, будучи органічним явищем, не терпить внутрішніх протиріч, що тягнуть за собою руйнацію механізму правового регулювання відносин щодо розподілу та перерозподілу публічних фінансів, прагне до юридичної однорідності, внутрішнього взаємозв'язку та взаємозалежності елементів, що її складають. Українське суспільство переживає період формування нових суспільних відносин. У цих умовах право є одним з ефективних засобів, який полегшує формування нових суспільних взаємозв'язків і дає змогу уникнути як правових, так і соціальних колізій. Значну роль у цьому процесі буде відігравати створення нових та трансформація традиційних фінансово-правових інститутів, що ми і спостерігаємо щоденно.

Література

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456- VI // ВВР, 2010. – № 50–51. – Ст. 572.
2. Алексеев С.С. Объективное в праве / С.С. Алексеев // Правоведение. – 1971. – № 1. – С. 112–118.
3. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования / С.С. Алексеев. – М. : «Статут», 1999. – 712 с.
4. Арисанов М.А. Государство и право в их соотношении / М.А. Арисанов. – М., 1960.
5. Вакарюк Л.В. Юридична природа фінансово-правового інституту / Л.В. Вакарюк // Наук. вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. Вип. 227: Правознавство. – Чернівці: Рута, 2004. – С. 19–22.
6. Воронова Л.К. Конституція України і фінансове законодавство / Л.К. Воронова // Право України. – 2012. – № 1–2. – С. 111–124.
7. Вишновецький В.М. Система фінансового права України в умовах переходу до ринкової економіки : автореф. дис.... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Київ. нац. ун-т. – Київ, 2001. – 22 с.
8. Гаврилюк Р.О. Предмет фінансового права постсоціалістичної держави : [навчально-методичний посібник] / Р.О. Гаврилюк. – Чернівці : Рута, 2003. – 72 с.
9. Керимов Д.А. Потребность, интерес и право (к вопросу об объективном и субъективном в праве) / Д.А. Керимов // Правоведение. – 1971. – № 4. – С. 95–103.
10. Киримова Е.А. Правовой институт: понятие и виды : учебное пособие / Е.А. Киримова ; под ред. проф. И.Н. Сенякина. – Саратов, 2000. – 55 с.
11. Латковська Т.А. Проблемні питання теорії фінансового права на сучасному етапі / Т.А. Латковська // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. Випуск 57. – Одеса : «Юридична література», 2011. – С. 131–138.
12. Матузов Н.И. К делению права на объективное и субъективное / Н.И. Матузов // Правоведение. – 1971. – № 2. – С. 103–111.
13. Недбайло П.Е. Объективное и субъективное в праве / П.Е. Недбайло // Правоведение. – 1974. – № 1. – С. 14–25.
14. Орзих М.Ф. Объективное, субъективное и юридическое / М.Ф. Орзих // Правоведение. – 1972. – № 3. – С. 94–98.
15. Орлюк О.П. Фінансове право. Академічний курс : [підручник] / О.П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.

16. Пацуркивский П.С. Предмет и границы финансового права постсоциалистического государства / П.С. Пацуркивский // Финансово-правовая доктрина постсоциалистического государства. Выпуск 1. – Черновцы : Рута, 2003. – С. 5–27.
17. Пацурківський П.С. Сучасні проблеми правопізнання. Навчальний посібник / П.С. Пацурківський. – Чернівці: Рута, 2000. – 340 с.
18. Полянская Г.Н. Ещё раз о соотношении объективного и субъективного в праве / Г.Н. Полянская, Р.Д. Сапир // Правоведение. – 1972. – № 4. – С. 94–105.
19. Ушаков А.А. Право – субъективный образ объективного мира / А.А. Ушаков // Правоведение. – 1973. – № 2. – С. 90–99.
20. Фарбер И.Е. К вопросу об объективном в праве / И.Е. Фарбер // Правоведение. – 1971. – № 5. – С. 102–107.
21. Финансовое право : [учебник] / М.В. Карасева ; отв. ред. М.В. Карасева. – 3-е изд. перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2009. – 604 с.
22. Фінансове право : [підручник] / [Алісов Є.О., Воронова Л.К., Кадькаленко С.Т. та ін.]; керівник авт. колективу і відп. ред. Л.К. Воронова. – Х. : Фірма „Консум”, 1998. – 496 с.
23. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении / Р.О. Халфина. – М., 1974. – 352 с.
24. Шкретов В.П. Экономика и право / В.П. Шкретов. – М., 1990. – 270 с.

Анотація

Вакарюк Л. В. Роль об'єктивних та суб'єктивних факторів у формуванні та розвитку інститутів фінансового права. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню проблемних питань впливу деяких об'єктивних та суб'єктивних чинників на формування, розвиток та трансформацію фінансово-правових інститутів у сучасній системі фінансового права. Звернено увагу на те, що усвідомлення процесів деформації, формування нових рис, зміни їх зв'язку та залежностей від інших категорій дасть змогу з більшою ефективністю використовувати юридичну конструкцію фінансово-правового інституту для регулювання відносин у сфері публічних фінансів.

Ключові слова: фінансове право, публічні фінанси, фінансово-правові відносини, система фінансового права, інститут фінансового права.

Аннотация

Вакарюк Л. В. Роль объективных и субъективных факторов в формировании и развитии институтов финансового права. – Статья.

Статья посвящена исследованию проблемных вопросов воздействия ряда объективных и субъективных факторов на формирование, развитие и трансформацию финансово-правовых институтов в современной системе финансового права. Обращено внимание на то, что осознание процессов деформации, формирования новых признаков, изменения их связи и взаимозависимости позволит с большей эффективностью использовать юридическую конструкцию финансово-правового института для регулирования отношений в сфере публичных финансов.

Ключевые слова: финансовое право, публичные финансы, финансово-правовые отношения, система финансового права, институт финансового права.

Summary

Vakaryuk L. V. Objective and subjective reasons of creation and development of the financial-and-legal institutions. – Article.

In this article the author attempts to analyze main factors which influenced on creation, modification and development of the financial-and-legal institutions in the modern society.

Key words: financial law, public finance, financial-and-legal relationships, system of financial law, financial-and-legal institute.